

การสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายในศตวรรษที่ 21
(Communication for Death Preparation in 21st Century)

สมรักษ์ เจียมธีรสกุล, ผศ.ดร.จิรยุทธ์ ลินธุ์พันธุ์

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

E-mail: somrakjeam@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ศึกษาการสื่อสารการเตรียมตัวตาย (Communication for Death Preparation) ของคนร่วมสมัยในศตวรรษที่ 21 เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาจากเอกสาร การสังเกตการณ์กิจกรรมการสื่อสารเรื่องความตาย และการสัมภาษณ์กรณีศึกษา จากการศึกษาพบว่า คนในสังคมร่วมสมัยสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายทุกระดับ ตั้งแต่การสื่อสารภายในบุคคล ระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่มเล็ก กลุ่มใหญ่ และการสื่อสารต่อสาธารณะ ผู้สื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายมีทั้งบุคคลและองค์กร บุคคลใช้สื่อหลากหลายประเภทเพื่อสื่อสารความประสงค์ในวาระสุดท้ายของชีวิต ได้แก่ การสนทนากับคนในครอบครัว การเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น พินัยกรรม หนังสือแสดงเจตจำนง หนังสือบริจาคร่างกายหรืออวัยวะ อัตชีวประวัติ หนังสือสำหรับงานศพตนเอง วิดีทัศน์เพื่อเปิดในงานศพ สื่อโซเชียล เนื้อหาสารการเตรียมตัวตายสื่อสารเป้าหมายความประสงค์เฉพาะตัวบุคคล การจัดทำสื่ออัตชีวประวัติ หนังสืองานศพ เป็นการเล่าเรื่องเพื่อสื่อสารอัตลักษณ์ที่ต้องการให้สังคมจดจำ องค์กรสื่อสารความรู้เรื่องความตายต่อสาธารณะ โดยใช้สื่อการเทศน์ การอบรม การเสวนา การจัดกิจกรรมสื่อหนังสือเล่ม หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ งานวิจัย

ด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล การสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายในสังคมร่วมสมัยได้เปิดพื้นที่เรื่องความตายจากกลุ่มสังคมเครือญาติ ชุมชน สู่พื้นที่สาธารณะ วรรณคดีให้คนในสังคมตระหนักรู้และวางแผนการตายดี

คำสำคัญ : ความตาย, การเตรียมตัวตาย, การตายดี, การสื่อสารความตาย, หนังสือแสดงเจตจำนง

Abstract

This paper aims to study communication for death preparation of people as an overall contemporary society in 21st century. Qualitative research techniques were used. Data collection methods were document assessment, observing death communication related activity and interviewing the case study. The result shows that the contemporaries conduct death communication in all levels; from intrapersonal, interpersonal, small group, large group to public

communication. Both individuals and organizations communicate for death preparation as senders. Individual senders use many channels to communicate their last wishes before death. For example, talking with family members, writing a will and a living will, organ donation or body donation, writing an autobiography or a cremation book, video or sound record for the funeral, social media preparation for after death. Death preparation message shows one's identity for the public to memorize. Social enterprises communicate knowledge about death and dying to the public. Their media are preach, workshop, seminar, events, books, e-books and research papers.

Due to digital technology, communication for death's preparation today has created a middle ground for family members and community to establish public awareness about planning a good death in the public space.

Keywords : Death, Death preparation, Good death, Death communication, Living will

1.บทนำ

การตายดี การตายอย่างมีศักดิ์ศรี การตายอย่างสงบ การตายอย่างมีคุณภาพ (good death, dying with dignity, peaceful death, quality of dying) เป็นเรื่องที่แวดวงวิชาการหลายสาขาให้ความสนใจศึกษา ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ (Long, 2004 ; Proulx and Jacelon, 2004 ; Meir et al, 2016; พระไพศาล วิสาโล, 2556 ; พระสุธีรัตนบัณฑิตและคณะ, 2561) ระบบของความตายแต่ละวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบ ได้แก่ บุคคล สถานที่หรือบริบท เวลา วัตถุ สัญลักษณ์ และ วัฒนธรรม (Kastenbaum, 2009 อ้างถึงใน Santrock, 2015 ; Meier et al, 2016 ; Toscani, 2003) สังคมไทยในอดีตก่อนที่ความรู้แบบใหม่ วิทยาการการแพทย์ตะวันตกจะเข้ามา ความตายเป็นส่วนหนึ่งของวัฏสงสาร คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย เวียนว่ายตายเกิด บุคคลในวัฒนธรรมความตายในอดีต คือ คนในครอบครัว คนในชุมชน สถานที่ตายคือบ้าน ความตายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต คนไทยสมัยก่อนเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ เมื่อคนในครอบครัวอยู่ในภาวะใกล้ตาย ญาติพี่น้องจะมารวมตัวกันเพื่อให้ผู้ใกล้ตายอยู่ท่ามกลางคนรัก ญาติมิตร และร่วมกันส่งผู้ตายไปสู่สุคติ สังคมปัจจุบัน มีทัศนคติต่อความตายว่าเป็นการสิ้นสุดของชีวิต แทนการเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ความตายเป็นเรื่องน่ากลัวและต้องถูกจัดการโดยผู้ชำนาญการและเทคโนโลยี คนถูกพาไปตายที่โรงพยาบาลเพื่อให้แพทย์จัดการต่อสู้กับความตายและยืดลมหายใจ (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2550)

สังคมไทยในศตวรรษที่ 21 ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา นับตั้งแต่พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 เริ่มมีผลบังคับใช้ การสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายตามมาตราที่ 12 เรื่องบุคคลมีสิทธิทำหนังสือแสดงเจตนาไม่ประสงค์รับบริการสาธารณสุขที่เป็นไปเพียงเพื่อยืดการตายในวาระสุดท้ายของชีวิต เป็น

ประเด็นที่หน่วยงานด้านสาธารณสุขและกฎหมายสื่อสารรณรงค์ต่อสังคม เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ ขณะเดียวกัน บุคคลวางแผน ออกแบบความตาย และสื่อสารการเตรียมตัวตายโดยใช้เทคโนโลยีทั้งสื่อ ดั้งเดิม และสื่อใหม่ บนพื้นที่จริง และพื้นที่เสมือนจริงบนโลกออนไลน์

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาการสื่อสารเรื่องความตายและการเตรียมตัวตายตามยุควัฒนธรรมการสื่อสาร
2. เพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายกรณีศึกษา

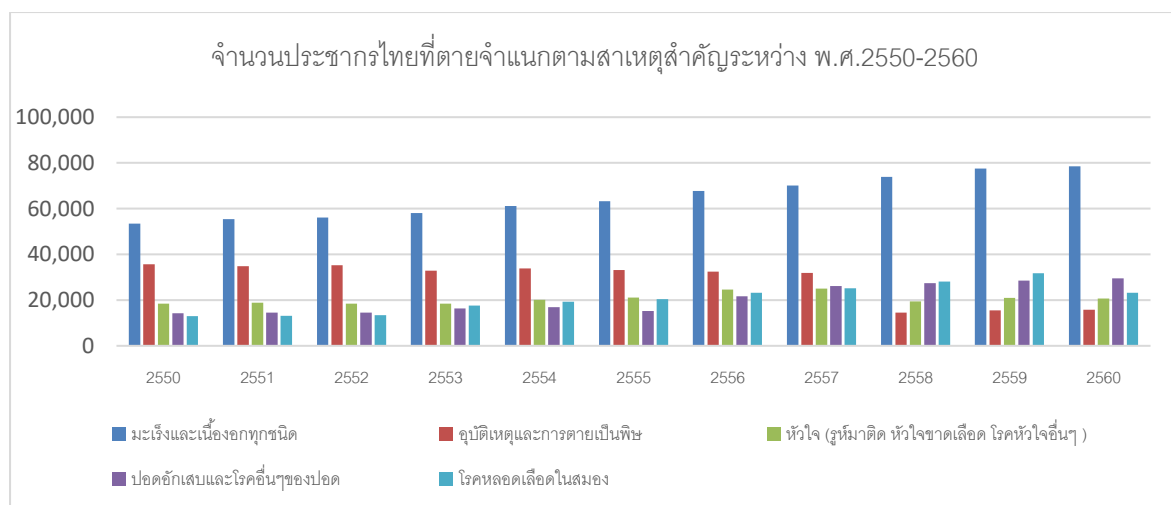
คำถามวิจัย

1. การสื่อสารเรื่องความตายและการเตรียมตัวตายตามยุควัฒนธรรมการสื่อสารมีรูปแบบอย่างไร
2. รูปแบบการสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายกรณีศึกษาเป็นอย่างไร

สถานการณ์ความตายในสังคมไทย

ความตายเป็นสภาวะธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นวัฏจักรชีวิตมนุษย์ ไม่มีใครสามารถพ้นจากความตาย และไม่มีใครสามารถกำหนดได้ว่าความตายจะมาถึงตนเองเมื่อใด ดังนั้น การเรียนรู้เพื่อการเตรียมตัวตายจึงเป็นเรื่องสำคัญ การรู้เท่าทันความตาย (Death Literacy) เป็นทักษะชีวิตพื้นฐานที่จำเป็น ไม่แตกต่างจากการอ่านออกเขียนได้ทางภาษา การรู้เท่าทันด้านการเงิน (Financial Literacy) ซึ่งบุคคลมีความจำเป็นต้องเรียนรู้และจัดการชีวิตด้วยตนเอง

ข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ รายงานจำนวนประชากรไทยที่ตายตามสาเหตุสำคัญ ระหว่าง พ.ศ.2550-2560 ในปี 2560 5 อันดับแรก ได้แก่ มะเร็งและเนื้องอกทุกชนิด ปอดอักเสบและโรคอื่นๆ ของปอด โรคหลอดเลือดในสมอง โรคหัวใจ และอุบัติเหตุ ข้อมูลดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่า ด้วยระบบสาธารณสุขที่สามารถป้องกันโรคติดต่อ โรคระบาด คนในสังคมปัจจุบัน ส่วนใหญ่เสียชีวิตจากโรคไม่ติดต่อและอุบัติเหตุ

ด้วยความก้าวหน้าระบบสาธารณสุข คนไทยมีอายุยืนขึ้น ข้อมูลอายุคาดเฉลี่ยประชากรไทยเมื่อแรกเกิด ชาย 73 ปี หญิง 80 ปี อายุคาดเฉลี่ยที่อายุ 60 ปี (จำนวนปีที่คาดว่าจะมีชีวิตอยู่ต่อไปปี) ชาย 17.1 ปี หญิง 22.8 ปี (ประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2562) สถาบันสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) ศึกษาค่าใช้จ่ายในการดูแลผู้สูงอายุติดบ้านและผู้สูงอายุติดเตียงของไทยพบว่าเป็น 59,500 ล้านบาทต่อปีในปี 2560 และจะเพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 200,000 ล้านบาทต่อปีในปี 2580 การตายของผู้สูงอายุไทยปัจจุบันไม่ใช้การตายตามอายุขัย 5 อันดับแรกการเสียชีวิตผู้สูงอายุเกิดจากโรคที่ไม่ติดต่อ ได้แก่ มะเร็งและเนื้องอก โรคระบบไหลเวียนโลหิต โรคของระบบสืบพันธุ์และทางเดินปัสสาวะ โรคของต่อมไร้ท่อ โภชนาการและเมตาโบลิซึม และโรคระบบย่อยอาหาร การบริการผู้ป่วยที่ไม่สามารถรักษาให้หายขาดจากกลุ่มโรคไม่ติดต่อเหล่านี้ในโรงพยาบาล ในทางการแพทย์จัดเป็นการรักษาพยาบาลที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ (Medical Futility) ส่งผลต่อการดูแลผู้ป่วยก่อนที่จะเสียชีวิต ทั้งทรัพยากรในระบบสาธารณสุขของภาครัฐ และรายจ่ายครัวเรือน ซึ่งแตกต่างจากญี่ปุ่นประเทศที่มีผู้สูงอายุมากที่สุดในโลก ผู้ป่วยโรคมะเร็งเสียชีวิตที่บ้านร้อยละ 81 (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย : TDRI , 2559)

จากสภาพ “สังคมสูงวัย” (Aged society) ของไทยตั้งแต่ปี 2548 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้คาดการณ์ว่าในอีก 2 ปีข้างหน้า พ.ศ. 2564 ประเทศไทยจะเข้าสู่ “สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์” (Complete aged society) ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมีสัดส่วนร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด และอีก 12 ปี ในปี 2574 ประเทศไทยจะเข้าสู่ “สังคมสูงวัยระดับสุดยอด” (Super aged society) เมื่อประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 28 ของประชากรทั้งหมด ที่ผ่านมา รัฐยังไม่มีเตรียมพร้อมสำหรับการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุที่ชัดเจนและครอบคลุมอย่างทั่วถึง การขาดกลไกทางการเงินการคลังในการสนับสนุนระบบการดูแลระยะยาว (Long-term care) และระบบการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย (Palliative care) ซึ่งทั้งสองระบบจะช่วยให้ระบบการจัดการใช้เตียงในสถานพยาบาลมีประสิทธิภาพได้มากขึ้น และสามารถรักษาชีวิตคนได้อีกจำนวนมาก รวมทั้งลดภาระต่างๆ ในการดูแลผู้สูงอายุให้แก่ทั้งตัวผู้สูงอายุเองและครอบครัว (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2559)

จากการที่ความตายส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมดังกล่าว ความตายจึงถูกยกขึ้นเป็นประเด็นสาธารณะที่มีความจำเป็นต้องรณรงค์ สร้างความรู้ ความเข้าใจในสังคม

ความตาย การตาย และการตายดี

ความตาย (Death) หมายถึง การสิ้นใจ สิ้นชีวิต ไม่เป็นอยู่ต่อไป สิ้นสภาพของการมีชีวิต (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542) ความสิ้นสุดของชีวิต คืออาการที่ขั้น 5 แตกสลาย การทอดทิ้งร่างกาย (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542 ; ชาย

โพธิ์ดา, 2559 ; พระสุธีรัตนบัณฑิตและคณะ, 2561 ; สราวุธ ยะหะกร, 2555; เอกภพ สิทธิวรรณธนะ, 2556) ทางแพทย์ตัดสินบุคคลว่าถึงแก่ความตาย จากการวินิจฉัยว่าสมองตาย (ประกาศแพทยสภา ฉบับที่ 7/2554) ในมิติทางกฎหมาย ความตายคือการสิ้นสภาพบุคคล จากการหยุดทำงานของระบบในร่างกายหรือจากการถูกศาลสั่งให้เป็นบุคคลสาบสูญ (พนัส เฉลิมแสนยากร ใน ปลายทางชีวิตขอลิขิตการ รักษาแสง บุญเฉลิมวิภาส, 2557) ความตายจึงมีความหมายหลายลักษณะขึ้นอยู่กับกระบวนทัศน์ (Paradigm) และมิติที่พิจารณาของผู้ให้ความหมาย

ทางการแพทย์ มีการให้ความหมายระหว่าง**ความตาย (Death)** และ**การตาย (Dying)** ความตาย (Death) เป็นภาวะที่ร่างกายหยุดทำงานอย่างถาวร บุคคลไม่รับรู้ต่อสิ่งรอบข้าง ไม่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเอง ส่วนการตาย (Dying) คือกระบวนการที่ร่างกายกำลังเสื่อมสภาพ ระบบต่าง ๆ ในร่างกายค่อย ๆ หยุดทำงาน แต่ผู้ป่วยยังรับรู้ถึงสิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวเองได้ (สายพิน หัตถ์รัตน์, 2561)

การตายดี (Good Death) ในมิติทางศาสนา ทางสังคม ทางกฎหมาย คือ การตายตามธรรมชาติ มีการเตรียมใจไว้แล้ว ตายอย่างสงบ ปราศจากความห่วงใย ไม่เป็นภาระให้ลูกหลาน มีการจัดการภาระที่ติดค้างไว้ก่อนตาย (ส.ศิริรักษ์, 2560 ; ชาย โพธิ์ดา, 2559 ; พระไพศาล วิสาโล, 2556)

การตายดีเป็นการเตรียมตัวที่เริ่มต้นจากตนเอง ด้วยการเตรียมชีวิตให้พร้อม การมีชีวิตที่ดีเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การตายที่ดี ไม่ว่าความตายจะเกิดขึ้นเมื่อใดก็ตาม การเตรียมความพร้อมชีวิตมี 4 ด้าน คือ การเตรียมทางร่างกาย จิตใจ ปัญญา และสังคม (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, 2559)

2.การดำเนินการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึกกรณีศึกษา

3.ผลการศึกษา

RQ 1 : การสื่อสารเรื่องความตายและการเตรียมตัวตายตามยุควัฒนธรรมการสื่อสารมีรูปแบบอย่างไร

การแสดงตนของผู้ชายชนมปรากฏในสังคมขึ้นอยู่กับเทคโนโลยีการสื่อสารแต่ละยุคสมัย จากการบอกเล่าผ่านการพูด ผ่านอนุสรณ์สถานจากหินในยุคโบราณจนมาเป็นหลุมฝังศพ ประติมากรรม การเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร การพิมพ์ โทรเลข ภาพถ่าย สื่อมวลชน อินเทอร์เน็ต (Walter, 2015) เรื่องความตายและการเตรียมตัวตายถูกสื่อสารตามยุควัฒนธรรมการสื่อสาร 4 ยุค (L.Grossberg et al, 1998 อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2557)

(1) ยุควัฒนธรรมมุขปาฐะ (Oral Culture)

ในยุคสมัยที่ปฏิสัมพันธ์ทุกอย่างเกิดขึ้นจากการสื่อสารแบบพบหน้า ผู้สื่อสารทั้งหมดอยู่ในเวลาและพื้นที่ (time and space) เดียวกัน สื่อสารกันผ่านเรื่องเล่า ประวัติศาสตร์เรื่องการตายเป็นปัจจุบัน

เมื่อนำมาเล่าสู่กันฟัง ตัวอย่างเช่น เรื่องความตายของคนในครอบครัว เรื่องการเสด็จสู่ปรินิพพานของพระพุทธเจ้า การเล่าเรื่องนอกจากทำโดยสื่อบุคคล ผู้เล่าเรื่อง ในสมัยมุขปาฐะ มนุษย์ได้ใช้สื่อสถานที่ สื่อพิธีกรรม สื่อสารเรื่องความตาย เช่น สังเขปนิยสถาน ปิรามิด หลุมฝังศพ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความตาย เรื่องเล่าถูกถ่ายทอดต่อ ๆ กันมาจนถึงวัฒนธรรมการสื่อสารอื่นเริ่มเกิดขึ้น

เรื่องเล่าการเตรียมตัวตายด้วยสื่อบุคคล (ผู้เล่า) เป็นการสื่อสารที่มีทุกยุคสมัยจนถึงปัจจุบัน ตัวอย่างเรื่องเล่าการตายของบุคคลในครอบครัว คือเรื่องเล่าการตายของตาท่านพุทธทาสภิกขุซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากแม่ของท่าน แสดงถึงวัฒนธรรมการตายพุทธบริษัท ดังนี้

“สมัยเมื่ออาตมายังเป็นเด็กเล็ก ๆ โยมแม่เล่าให้ฟังถึงการตายของตา ตาได้ตายอย่างวัฒนธรรมพุทธบริษัท ตามประเพณีวิธีของพุทธบริษัท

ตาเป็นคนแก่อายุมากแล้ว ไม่ใช่แก่หง่อม

เมื่อถึงเวลาที่จะตาย แกบบอกว่า ไม่กินอาหารแล้ว กินแต่น้ำและยา ต่อมาบอกว่า ยาก็ไม่กินแล้ว กินแต่น้ำ

พอถึงวันที่ตาย แกนั่งพูดกับลูกหลานรวมทั้งโยมแม่ด้วยถึงเรื่องที่จะตาย แล้วก็ไล่คนที่ร้องไห้ ออกไป คงเหลืออยู่คนเดียวที่กล้า ที่บังคับตนเองได้ ที่ไม่ร้องไห้ แล้วแกพูดตามที่พูด ซึ่งก็หลายนาที่ อยู่เหมือนกัน แล้วจึงขอนิ่ง แล้วขอตาย

นี่เป็นวิธีตายตามธรรมเนียมโบราณของพุทธบริษัทที่ดี ที่ประเพณีที่อบรมกันมาอย่างดี เขาทำได้ แม้กระทั่งว่าจะตายลงในการหายใจครั้งไหน เป็นการหายใจครั้งสุดท้ายแบบปิดสวิทช์ไฟฟ้า ” (สันต์ หัตถีรัตน์ , 2559 : 25)

(2) ยุควัฒนธรรมการเขียน (Writing Culture)

สื่อสารเรื่องความตายด้วยการบันทึก จดหมายเหตุ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ จารึก ฯลฯ การเขียนได้หลายข้อจำกัดในการสื่อสารแบบมุขปาฐะที่ผู้สื่อสารต้องอยู่ในกาลเทศะเดียวกัน (กาญจนา แก้วเทพ, 2557) ผู้สื่อสารสามารถแพร่กระจายเนื้อหา ข่าวสาร ไปสู่สังคมอื่น และช่วงเวลาอื่น ตัวอย่างได้แก่ การบันทึกในคัมภีร์ทางศาสนาต่าง ๆ การบันทึกพุทธประวัติในพระไตรปิฎก ภาพพุทธประวัติ พระพุทธเจ้าในจิตรกรรมฝาผนังตั้งแต่การเตรียมพระองค์จนถึงการเสด็จสู่ปรินิพพาน การสื่อสารด้วยการเขียน การวาดภาพ ส่วนใหญ่เกิดขึ้นหลังจากเหตุการณ์จริง เป็นการจัดทำสื่อเชิงสัญลักษณ์ที่ทำให้เกิดการรับข่าวสารได้ในวงกว้าง เมื่อสัญลักษณ์ถูกผลิตซ้ำประกอบกับการเล่าเรื่องผ่านการฟัง การอ่าน ทำให้คนในสังคมเกิดความเข้าใจเนื้อหาเรื่องที่จะสื่อผ่านภาพ ถ้อยคำ เข้าใจเรื่องเล่า คติ ความเชื่อ ระบบคุณค่าและอุดมการณ์ของสังคมในสมัยนั้น

การเขียนเตรียมการเรื่องความตายถึงคนในครอบครัว พบในหนังสือครอบครัววันสำคัญ หรือ หนังสืออนุสรณ์งานศพ เช่น คำสั่งของท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ เขียนด้วยลายมือถึงบุตรธิดา เมื่อท่านมี อายุ 89 ปีเรื่องการจัดการเมื่อท่านถึงแก่อนิจกรรม (สถาบันปริดี พนมยงค์, 2546)

คำสั่งถึงลูก ๆ ทุกคน

เมื่อแม่สิ้นชีวิต ขอให้ปฏิบัติดังต่อไปนี้

1. นำส่งโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ทันที เมื่อหมดตรวจว่าหมดลมหายใจแน่แล้ว
2. ไม่ขอรับเกียรติยศใด ๆ ทั้งสิ้น
3. ประกาศทางวิทยุ และลงหนังสือพิมพ์เพื่อแจ้งข่าวให้ญาติมิตรทราบ
4. ไม่มีการสวดอภิธรรม ทั้งนี้ไม่รับกวนญาติมิตรที่ต้องมาร่วมงาน
5. มีพิธีไว้อาลัยที่สถาบันปริดี พนมยงค์ โดยนิมนต์พระที่แม่นับถือแสดงธรรมกถา (เช่นเดียวกับที่จัด ให้ปาล) และทำบัตรสำหรับหนังสือที่ระลึก
6. ไม่รับกวนญาติมิตร ไม่ว่าจะเป็นดอกไม้ หรือเงินช่วยทำบุญ
7. เมื่อโรงพยาบาลคืนศพมาก็ทำการฌาปนกิจอย่างเรียบง่าย
8. ให้นำอัฐิและอังคารไปลอยที่ปากน้ำเจ้าพระยาซึ่งเป็นสถานที่ที่แม่เกิด
9. หากมีเงินบ้าง ก็ขอให้บริจาคเป็นทาน แก่มูลนิธิต่าง ๆ ที่ทำสาธารณกุศล
10. ขอให้ลูกทุกคนปฏิบัติตามที่แม่สั่งไว้อย่างเคร่งครัด ไม่ต้องฟังความเห็นผู้หวังดีทั้งหลาย ลูก ๆ ที่ ปฏิบัติตามคำสั่งแม่ จงมีความสุขความเจริญ

เขียนไว้ที่บ้านเลขที่ 172 สาทร 3 เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2541

เมื่อแม่ มีอายุครบ 86 ปี 9 เดือน

เช่นเดียวกับวัฒนธรรมมุขปาฐะ งานเขียนเพื่อเตรียมตัวตายแสดงความเป็นตัวตนของบุคคล ความรู้สึกนึกคิด ปฏิสัมพันธ์ต่อผู้อื่นในสังคม ดังกรณีท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ท่านใช้หัวข้อว่า คำสั่ง และยืนยันเจตนาของท่านโดยระบุให้ลูก ๆ ต้องทำตาม

การเขียนเพื่อการเตรียมตัวตายของคนในศตวรรษที่ 21 อยู่ในรูปแบบพินัยกรรม หนังสือแสดง เจตจำนง (Living)

(3) ยุควัฒนธรรมการพิมพ์ (Printing Culture)

การพิมพ์ทำให้เกิดวิธีคิดแบบใหม่ เรื่องความถูกต้อง ความแน่นอน แกไขความผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นจากการคัดลอกการเขียน (กาญจนา แก้วเทพ, 2557) ในสังคมสยาม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงใช้เทคโนโลยีการพิมพ์เผยแพร่ข่าวสารการประจวบและเสด็จสวรรคตของสมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี พระบรมราชเทวี ต่อชาวต่างประเทศเป็นภาษาอังกฤษ (วิบูล วิจิตรวาทการ, 2548) ทรงพระราชนิพนธ์ทรงขมาพระสงฆ์เมื่อจะสวรรคตด้วยการรับสั่งต่อพระศรีสุนทรโวหาร (פק สาลักษณ์) ให้จดเป็นภาษาบาลีเพื่อนำไปอ่านในที่ประชุมสงฆ์วัดราชประดิษฐสถิตยมหาสัณามาราม พระองค์ต้องการพิสูจน์ว่าทรงเจริญพระสติสัมปชัญญะไม่พินเพื่อจนจบจนวาระสุดท้ายแห่งพระชนมชีพ (มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2521 ; เต็มศักดิ์ พิงษ์ศรี ในการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคอง, 2556) และพระราชนิพนธ์ดังกล่าวได้ถูกสื่อสาร ผลิตซ้ำ ผ่านสื่ออื่น ๆ ด้วยเทคโนโลยีการพิมพ์ เหตุการณ์สวรรคตของพระองค์ถูกถ่ายทอดอย่างละเอียดใน จดหมายเหตุเรื่องพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวร ฉบับเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง (กรมศิลปากร, 2561)

“..รับสั่งบอกว่าจะตายเดี๋ยวนี้แล้ว แล้วพลิกพระองค์หันพระพักตร์สู่เบื้องตะวันตก ก็รับสั่งบอกอีกว่าจะตายเดี๋ยวนี้แล้ว แล้วก็ทรงภาวนาว่า อรหัง สัมมาสัมพุทโธ ทรงอธิษฐานไปแล้วผ่านอุทสาสปัสสาส เป็นคราว ๆ ยาวแล้วผ่านสั้นเข้าทีละน้อย ๆ หางพระสุรัสวสีมีสำเนียงดังโธ ๆ ทุกครั้ง สั้นเข้าโธก็เบาลงทุกที ตลอดไปจนยามหนึ่งก็ดังครอกเบา ๆ พอรุ่งขึ้นยามหกวาดลทศไนย์ย่างก้าว ๆ นกตุ๊ดก็ร้องขึ้นตุ๊ดหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสู่สวรรคต เวลาเต็มปฐมยาม ทำบรรทมเมื่อสวรรคตเหมือนกับทำพระไสยาสน์ในวัดบวรนิเวศวิหารฯ พระสรีรร่างกายและพระหัตถ์พระบาทจะได้กระดิกกระเดี้ยเหมือนสามัญชนทั้งหลายนั้นหาบมิได้..”

บันทึกเหตุการณ์สวรรคตดังกล่าว เป็นกรณีศึกษาเรื่องการเมืองพระสติสัมปชัญญะในวาระสุดท้ายตามหลักพุทธศาสนา จดหมายเหตุดังกล่าวถูกผลิตซ้ำอีก 2 ล้านวนด้วยเทคโนโลยีการพิมพ์ใน พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 4 ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำ บุนนาค) และประชุมพงศาวดารภาคที่ 52 จดหมายเหตุเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคต พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งยังคงตีพิมพ์ซ้ำมาจนถึงปัจจุบัน (ปรมินทร์ เครือทอง, 2545 ; กรมศิลปากร, 2561)

นอกจากการบันทึกเหตุการณ์วินาทีที่จะตายในสื่อจดหมายเหตุ ประวัติ คุณงามความดีของผู้ตาย ถูกสื่อสารผ่านหนังสืออนุสรณ์งานศพ เป็นสื่อประวัติบุคคล ประวัติศาสตร์เหตุการณ์ที่เป็นเอกลักษณ์ในสังคมไทย หนังสืออนุสรณ์งานศพเกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เริ่มจากงานพระราชทานเพลิงศพพระบรมวงศานุวงศ์ จนถึงขุนนางชั้นสูง เนื้อหาหนังสืองาน

ศพสมัยแรกเป็นเรื่องความรู้ วรรณกรรม บทสวดมนต์ เพื่อเป็นการให้ทานในการบำเพ็ญกุศลงานศพ หนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นที่แพร่หลายตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 หอพระสมุดวชิรญาณคัดเลือกต้นฉบับให้ผู้สนใจพิมพ์หนังสือในงานศพของบุคคลที่นับถือ (วิกิพีเดีย, สืบค้นเมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2562)

เนื้อหาในหนังสืออนุสรณ์งานศพ นอกจากถูกออกแบบ เขียน หรือคัดเลือกเรื่องจากลูกหลาน หรือญาติที่เป็นผู้จัดงานศพแล้ว ยังมีหนังสืออนุสรณ์งานศพที่บุคคลวางแผนล่วงหน้า ออกแบบ จัดเตรียมต้นฉบับในรูปแบบอัตชีวประวัติ บอกเล่าเหตุการณ์สำคัญ ความคิด การตัดสินใจที่สำคัญในชีวิต ประสบการณ์ ผลงานที่ภาคภูมิใจ ตัวอย่างเช่น หนังสือ ชีวิตลิขิต ของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช หนังสือ ชีวิตที่เลือกได้ อัตชีวประวัติของ ศาสตราจารย์ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช บันทึกประวัติและผลงาน ของพิศาล อัครเศรณี หนังสือเรื่อง ความทรงจำ ของศาสตราจารย์กิตติคุณฐะปะนีย์ นาครทรรพ หนังสือเรื่อง ชีวิตที่ข้าพเจ้าพอใจ ของศาสตราจารย์พิเศษทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา อัตชีวประวัติภาคปฐมวัย ภาคมัธยมวัย และภาคปัจฉิมวัยของอาจารย์ฉลบทลัย์ พलगูร ภรรยานายจำกัฒ พलगูร ผู้นำในขบวนการเสรีไทย หนังสืออนุสรณ์งานศพอัตชีวประวัติเหล่านี้ ได้เป็นแหล่งข้อมูลปฐมภูมิสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์ เหตุการณ์สำคัญในสังคมไทยที่ไม่มีการบันทึก (Off Record)

การเตรียมตัวตายด้วยการเขียนอัตชีวประวัติตนเองที่กล่าวมา บางเรื่องบุคคลจัดเตรียมสำหรับเผยแพร่ในงานศพโดยตรง บางเรื่องมีการตีพิมพ์ตั้งแต่ยังมีชีวิตอยู่ ตัวอย่างเช่น หนังสือชื่อ เตรียมตัวตาย หนังสือที่ระลึกงานศพ เขียนโดยนายสกุล สามเสน จัดพิมพ์ 2 ครั้งในปี 2516 และ 2518 ระบุในคำนำในการจัดพิมพ์ครั้งที่ 2 ว่า ต้องการให้หนังสือดังกล่าวเป็นหนังสืออนุสรณ์งานศพตนเอง ก่อนที่จะพิมพ์แจกในงานฌาปนกิจจริงในปี 2554 หนังสือ ชีวิตที่เลือกได้ ศาสตราจารย์ชัยอนันต์ สมุทวานิช พิมพ์ครั้งที่ 1 ตั้งแต่ปี 2540 พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพในปี 2561

หนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นสื่อที่ผลิตขึ้นเพื่อสร้างความทรงจำร่วมเกี่ยวกับผู้วายชนม์ (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ในภัทราภรณ์ สตาภิรมย์ และโดม ไกรปกรณ์, 2561) เป็นส่วนหนึ่งของการนำเสนออัตลักษณ์ของบุคคล เครือข่ายพุทธิกา ได้จัดอบรมการเขียนหนังสืออนุสรณ์งานศพ (Book of Memorial) เป็นกิจกรรมหนึ่งใน โครงการเผชิญความตายอย่างสงบ ในปี 2559-2560 เพื่อให้บุคคลตระหนักถึงความตายวางแผนเขียนหนังสืองานศพของตนเอง โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการเขียนประวัติชีวิตบุพการี หอมกลิ่นลำดวน

(4) ยุควัฒนธรรมอิเล็กทรอนิกส์ (Electronics Culture)

วัฒนธรรมอิเล็กทรอนิกส์ได้สร้างปรากฏการณ์หมู่บ้านโลก (Global Village) (McLuhan, 1964 อ้างถึงในกาญจนา แก้วเทพ, 2557) โลกเชื่อมต่อกันด้วยพื้นที่ ชุมชนออนไลน์ ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ตัวอย่างได้แก่ เว็บไซต์ โฮมเพจ ที่อยู่อิเล็กทรอนิกส์หรืออีเมล

การสื่อสารเรื่องความตายผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ผู้ส่งสารเป็นบุคคล หน่วยงาน หรือองค์กร โดยมีเป้าหมายการสื่อสาร สื่ออิเล็กทรอนิกส์ปัจจุบันที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในสังคมไทย คือ สื่อดิจิทัล โดยเฉพาะเฟซบุ๊ก ผู้ส่งสารบุคคลส่งสารที่แสดงถึงความคิด

สื่ออิเล็กทรอนิกส์ถูกประยุกต์ร่วมกับสื่ออื่นในลักษณะหลอมรวมเพื่อสื่อสารเกี่ยวกับความตาย หลากหลายช่วงเวลา หลากหลายกลุ่มเป้าหมาย เนื้อหาสารเรื่องเดียว ผู้ส่งสารอาจจะส่งสารมากกว่า 1 ช่องทาง เช่น ช่อง 9 อสมท.นำเสนอข่าวงานพระราชพิธีศพนายวิชัย ศรีวัฒนประภา ผ่านสถานีโทรทัศน์ดิจิทัล เฟซบุ๊กไลฟ์ ไลน์ เป็นต้น สื่อดิจิทัลหลายข้อจำกัดเรื่อง พื้นที่ และเวลา ในเชิงพื้นที่ การร่วมไว้อาลัยทำได้ทั้งการร่วมงานศพในสถานที่จริง หรือการไว้อาลัยออนไลน์จากทุกแห่งทั่วโลก ในเชิงเวลา เรื่องความตายที่ปรากฏบนเว็บไซต์ สามารถนำเสนอในเวลาที่เกิดเหตุการณ์จริง (Real Time) เช่นการถ่ายทอดสดบนเฟซบุ๊ก หรือรับชม อ่าน ย้อนหลัง การใช้สื่อดิจิทัลเปิดพื้นที่การสื่อสารความตาย และการเตรียมตัวตายต่อสาธารณะ ทำให้สังคมเกิดการตระหนักรู้ (Social Cognition) ในประเด็นที่ตั้งวาระ (Agenda Setting) การใช้สื่อใหม่เป็นช่องทางการสื่อสารแทนสื่อมวลชน ทำให้เกิดการสื่อสารย้อนกลับ สร้างความรู้สึกร่วมว่าเป็นการสื่อสารเฉพาะบุคคล (Personalized Communication)

ตัวอย่างรูปแบบและเป้าหมายการสื่อสารเรื่องความตายและการเตรียมตัวตายผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่

ภาพที่ 1 งานศพของรศ.ดร. ม่วงมิ่งสุข (กันย) จัดที่บ้าน ผู้ตายออกแบบงานศพให้มีบรรยากาศสดใส
กิจกรรมถอดบทเรียนการเตรียมตัวตายของกันย

ที่มา <http://boonbudnet.com/sunset/node/432>

- ก. บุคคลสื่อสารการเตรียมตัวตายใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น การอัดคลิปเสียงขอบคุณผู้มาร่วมงานศพของเจ้ากอแก้ว ประกายกาวิล ณ เชียงใหม่

- ข. บุคคลที่ป่วยด้วยโรคที่ไม่สามารถรักษาได้ สื่อสารเรื่องการเตรียมตัวตายโดยใช้สื่อสังคมสื่อสารความรู้ในการปฏิบัติตน ผูกตนเองให้พร้อมต่อการตาย การวางแผนออกแบบงานศพตนเอง หนังสือที่ระลึกงานศพ รวมทั้งการจัดงานให้ความรู้ต่อสาธารณะ ตัวอย่างได้แก่ รสวรรณ ม่วงมิ่งสุข จัดทำเพจ มะเร็งพลิกชีวิต <https://www.facebook.com/cancerkan/> ตัวอย่างโพสท์ของ รสวรรณ ในเพจมะเร็งพลิกชีวิต วันที่ 8 สิงหาคม 2558 ก่อนเสียชีวิตประมาณ 4 เดือน
- “.....เมื่อเรียนรู้เรื่องความตาย ก็เริ่มทำความรู้จักเพื่อลดความกลัวที่มีในใจ ในนาทีที่คิดได้ว่า คนเราเกิดมาแล้วต้องตาย เป็นหรือไม่เป็นมะเร็งก็ต้องตาย ทำให้กันย่ปล่อยวางมากขึ้น อีกอย่าง ใช่ว่ากันย่จะเลือกตายได้ เมื่อใดถึงกำหนดก็เมื่อนั้น...”
- ค. ก่อนความตายมาถึง กรณีผู้ป่วยหรือผู้สูงอายุที่ประสงค์จะทำการุณยฆาต ใช้สื่อสังคมสื่อถึงเหตุผลที่ตัดสินใจทำการุณยฆาต หรือกรณีถ่ายทอดสด (LIVE) การฆ่าตัวตายผ่านเฟซบุ๊ก
- ง. การไว้อาลัยผ่านเว็บไซต์ที่เจ้าภาพงานศพจัดไว้ การโพสท์ข้อความไว้อาลัยในสื่อเฟซบุ๊ก อินสตาแกรมส่วนตัว ตัวอย่างได้แก่บุคคลที่มีชื่อเสียง เช่น นายวิชัย ศรีวัฒนประภา นักธุรกิจเจ้าของคิง เพาเวอร์ เจ้าของสโมสรเลสเตอร์ซิตี
- จ. เว็บไซต์ให้บริการสืบค้นงานสวดอภิธรรม <https://chapanakij.com/funeral/announce> แจ้งกำหนดการพิธีสวดพระอภิธรรมผ่านเว็บไซต์ แผนที่ตั้งวัด กำหนดการสวดอภิธรรมจนถึงพระราชทานเพลิงศพ หรือเผาศพ เว็บไซต์ดังกล่าวสามารถสืบค้นจากชื่อวัด ชื่อผู้เสียชีวิต หรือชื่อผู้ประกาศจัดงาน ชาวที่เว็บไซต์นี้แชร์มาจากเพจอื่น หรือสื่อมวลชนออนไลน์ ในเว็บไซต์ได้จัดพื้นที่ให้เจ้าภาพสามารถลงประวัติ แนบไฟล์ภาพการจัดงาน ผู้เข้าเยี่ยมชมเขียนข้อความแสดงความอาลัย และมีบริการสำหรับเจ้าภาพและผู้ร่วมงาน ได้แก่ บริการจัดหาโลงศพ การจัดทำของชำร่วย ของว่างบริการช่างภาพ บริการจัดดอกไม้หน้าโลงศพ บริการส่งพวงหรีดออนไลน์ ในขณะที่เปิดเว็บไซต์ถึงหน้าเพจกำหนดการสวดอภิธรรม จะมีประวัติย่อ และเสียงสวดบังสุกุลประกอบ
- ฉ. การถ่ายทอดสด (LIVE) งานฌาปนกิจผ่านเฟซบุ๊ก เช่น งานสลายสรีระสังขารหลวงพ่อดุณ ปิริสุทโธ งานพระราชทานเพลิงศพนายวิชัย ศรีวัฒนประภา
- ช. การจัดการความรู้ ด้วยการจัดทำสื่อวีดิทัศน์ให้ความรู้เผยแพร่บนช่องยูทูบภายหลังการตาย เช่น วีดิทัศน์ก่อนวันผลัดใบ การตายของสุภาพร พงศ์พุกภัย
- ซ. การจัดการความรู้ ด้วยการรวบรวมพระธรรมเทศนาบนเว็บไซต์ สามารถอ่าน ดาวน์โหลด ได้ ตัวอย่างได้แก่ มรณสติถา ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ที่พระไพศาล วิสาโลแสดงธรรมในวันบำเพ็ญกุศล เผยแพร่ใน <https://www.visalo.org/article/person33Poonsuk.htm>

ภาพที่ 2 การประชาสัมพันธ์การบริจาคอวัยวะบนสื่อโซเชียลและยูทูบ เรื่อง Let them see love 2016 พินัยกรรมอวัยวะ
ที่มา : <https://www.marketingoops.com/campaigns/local-campaigns/let-them-see-love-2016/>

ฉ. การจัดทำและเผยแพร่ไวรัลบนสื่อสังคมและสถานียูทูบเพื่อประชาสัมพันธ์เรื่องการบริจาคอวัยวะของศูนย์รับบริจาคอวัยวะสภากาชาดไทย ซึ่งแต่ละปีจะใช้แนวคิดที่แตกต่างกัน ตัวอย่างเช่นประชาสัมพันธ์ให้ผู้บริจาคจัดทำคลิปสื่อสารกับญาติเรื่องการบริจาคอวัยวะ

ญ. การใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมหน่วยงานราชการ กลุ่มจัดการความรู้ องค์กรเพื่อสังคม เช่น เว็บไซต์สำนักข่าว hfocus www.hfocus.org เครือข่ายพุทธิกา www.budnet.org Thailivingwill <http://www.thailivingwill.in.th/> เฟซบุ๊กศูนย์รามาภิบาล ชีวามิตร สุขปลายทาง peaceful death เป็นต้น

ฎ. การใช้สื่อสังคมในการเผยแพร่ข่าวประชาสัมพันธ์กิจกรรมพิเศษ และถ่ายทอดสด การสื่อสารเรื่องความตาย ของกลุ่มองค์กรเพื่อสังคม ตัวอย่างเช่น กิจกรรม ตายก่อนตาย ของนิวกลม จัดโดย Peaceful Death รณรงค์ให้คนในสังคมตระหนักเรื่องการสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตาย

จากการศึกษาเอกสาร การร่วมกิจกรรม การสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายในสังคมไทยศตวรรษที่ 21 เกิดขึ้นใน 5 ระดับ และมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ดังนี้

ระดับที่ 1 การสื่อสารภายในตัวบุคคล (Intrapersonal Communication) เกิดจากการตระหนักรู้ ให้ความสำคัญกับการวางแผนเพื่อการเตรียมตัวตาย บุคคลอาจจะรับรู้และแสวงหาข้อมูลข่าวสารด้วยตนเอง จากคนใกล้ชิด จากข่าว จากการอ่านหนังสือ เว็บไซต์ เกิดความคิดที่จะสื่อสารเตรียมตัวตาย และอาจจะถ่ายทอดความคิดนั้นออกมา ด้วยการเขียนเป็นพินัยกรรม หนังสือแสดงเจตนา (Living Will) อัดชีวประวัติ หรือหนังสืองานศพที่เตรียมเขียนไว้ล่วงหน้า

ระดับที่ 2 การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) จากระดับที่ 1 บุคคลสื่อสารกับผู้ใกล้ชิด คนในครอบครัว บอกว่าตนเองได้จัดทำเอกสารในรูปของพินัยกรรม หนังสือแสดงเจตนาตามมาตรา 12 พรบ.สุขภาพแห่งชาติ หรือการบริจาคอวัยวะ บริจาคร่างกาย ปัจจุบัน มีการ

จัดทำคลิปเสียง คลิปตามเตรียมสำหรับงานศพ คลิปที่สื่อสารแสดงเจตนา เช่น การบริจาคอวัยวะในกรณีที่สมองตาย

ระดับที่ 3 การสื่อสารในกลุ่มเล็ก (Small Group Communication) ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมเรียนรู้ อบรมเชิงปฏิบัติการ เช่น การอบรมการเผชิญความตายอย่างสงบของเครือข่ายพุทธิกา กระบวนการเรียนรู้ในสถานศึกษาที่สอนเรื่องมรณศึกษา ชีวิตและความตาย จิตตปัญญาศึกษา กลุ่มผู้เข้าร่วมจะมีการสื่อสารแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มเล็ก และฝึกปฏิบัติ การสื่อสารในกลุ่มเล็กนี้มีความสัมพันธ์กับการสื่อสารในระดับที่ 1 และ 2 กล่าวคือ ผู้ที่สนใจและเกิดการสื่อสารภายในตนเองและกับคนใกล้ชิดเรื่องความตาย การเตรียมตัวตาย จะเกิดความสนใจหาข้อมูลข่าวสารเข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการดังกล่าว

นอกจากนี้ หน่วยงาน องค์กรที่ต้องการรณรงค์เรื่องการสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายที่มีผลทางกฎหมาย มักจัดกิจกรรมอบรมกลุ่มเล็ก เช่น ศูนย์รามามาภิบาล จัดอบรมให้ความรู้เรื่อง Living Will เครือข่ายพุทธิกา จัดอบรมการเขียนหนังสืออนุสรณ์งานศพ เป็นต้น

ระดับที่ 4 การสื่อสารต่อสาธารณะ (Public Communication) การเตรียมตัวตายสื่อสารต่อสาธารณะในรูปแบบการอบรมสัมมนา การจัดบรรยาย การจัดกิจกรรมพิเศษ (Special Events) ตัวอย่างได้แก่ การจัดกิจกรรมพิเศษ Before I die ในปี 2556 ที่ลานอีเดน เซ็นทรัลเวิลด์ งาน Happy Death Day ในปี 2560 ที่ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ งาน ตายก่อนตายของนิวกมล ที่วัดธาตุทอง ในปี 2561 การจัดงานลักษณะนี้ เป็นการสื่อสารรณรงค์ในรูปแบบการสื่อสารการตลาดเพื่อสังคม (Social Marketing Communication Campaign) การสื่อสารต่อสาธารณะลักษณะนี้ มีความสัมพันธ์กับการสื่อสารในระดับ 1, 2 และ 3 กล่าวคือ รูปแบบการเข้าร่วมมีทั้งการบรรยายกลุ่มผู้ฟังขนาดใหญ่ การชมนิทรรศการที่สื่อสารกับจิตอาสาระดับบุคคล หรือการพูดคุยแลกเปลี่ยนกับจิตอาสาหลังการรับประสบการณ์จำลองงานศพ เป็นต้น

ระดับที่ 5 การสื่อสารมวลชน (Mass Communication) และสื่อสังคม (Social Media) สื่อมวลชนหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ มีการนำเสนอเรื่องการเตรียมตัวตาย ในรูปของข่าว การรายงานกิจกรรมที่เกิดขึ้น ตัวอย่างได้แก่ รายการของสถานีช่องไทยพีบีเอส การสื่อสารรณรงค์เรื่องการบริจาคอวัยวะของกลุ่มทิวในทิวทัศน์ รายการวิชาชีวิต ของชีวามิตร เผยแพร่บนเฟซบุ๊ก รายการเผยแพร่ธรรมะของกลุ่มศิลาธรรม พระสงฆ์จิตอาสาทางสถานีวิทยุ ปัจจุบัน สื่อมวลชนอยู่บนพื้นที่ออนไลน์และคนเปิดรับข่าวสารออนไลน์ผ่านสมาร์ตโฟนมากกว่าการอ่าน การฟังจากการกระจายเสียงสด ข้อดีของสื่อสังคมออนไลน์ต่อการเผยแพร่ความรู้ ข่าวสารเรื่องการเตรียมตัวตายคือ คนที่สนใจสามารถสืบค้น อ่าน ฟัง โดย

ไม่มีข้อจำกัดเรื่องเวลาและสถานที่ สามารถแชร์ให้เพื่อนในสื่อสังคม และสามารถมีส่วนร่วม ด้วยการให้ความเห็น เป็นการสื่อสารสองทาง

RQ 2 : รูปแบบการสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายกรณีศึกษาเป็นอย่างไร

กรณีศึกษา อาจารย์ลิปดา จันทศักดิ์ ปัจจุบันอายุ 59 ปี พื้นฐานการศึกษาออกแบบอุตสาหกรรมบัณฑิต และวารสารศาสตรมหาบัณฑิต เป็นผู้สื่อสารเตรียมตัวตาย ตั้งแต่อายุ 48 ปี ด้วยการเตรียมจัดทำหนังสืองานศพในรูปแบบของตนเอง อาจารย์ลิปดา เขียนภาพกับตัวอักษรด้วยดินสอเล่าเรื่องลงในสมุดสเก็ตช์ การเขียนเรื่องใช้วิธีเขียนเรื่องที่นึกออกและอยากเล่าเป็นเรื่อง ๆ ไป โดยไม่ได้เรียงลำดับ เมื่อเขียนเรื่องใดแล้วจะมีผู้ช่วยสแกนเก็บในรูปซอฟต์แวร์ไฟล์ ภาพประกอบที่เขียน เป็นภาพตนเองเล่าเหตุการณ์ความทรงจำที่บันทึก

การสื่อสารเรื่องความตายภายในตนเองเริ่มต้นจากประสบการณ์ชีวิตตั้งแต่วัยเด็ก การเสียชีวิตของญาติ การอัศวินบาตรกรรมของคนในครอบครัว อาจารย์ลิปดา มีความคิดว่าความตายอยู่ใกล้ตัว ไม่กลัว และมักจะสื่อสารเรื่องความตายกับเพื่อน หรือคนใกล้ชิดเสมอ ตั้งแต่เป็นเด็กวัยประถมศึกษา ซึ่งคนที่ได้รับฟังจะรู้สึกแปลกใจ เกิดความสงสัยว่าทำไมพูดเรื่องนี้ หรือกล่าวตักเตือนว่าไม่ควรพูด มูลเหตุที่คุ้นเคยกับความตายมาจากชีวิตเฉียดตายหลายครั้ง ในวัยเด็กเล็ก ล้มตกบันได หรือเมื่อ 2-3 ปีก่อน เส้นเลือดในสมองแตกจนส่งเข้าไอซียู ช่วยเหลือตนเองไม่ได้แต่รับรู้สภาพรอบตัวตลอดเวลา

สาระสำคัญของหนังสืองานศพที่อาจารย์ลิปดาเตรียมไว้ คือ ต้องการให้คนที่รู้จักและมาร่วมงานศพได้รับรู้เรื่องสำคัญที่ผ่านมาในชีวิต ไม่ได้ต้องการสื่อสารเรื่องความสำเร็จหรือเกียรติยศ แต่ต้องการเล่าเรื่องเหตุการณ์ สถานการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในชีวิต กับการคิด การตัดสินใจ จัดการ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น อาจารย์ลิปดาเชื่อว่า เรื่องเล่าที่สื่อสารในหนังสืองานศพนี้ จะมีคุณค่าต่อผู้อ่าน ต่อสังคม

สำหรับสื่อเฟซบุ๊ก อาจารย์ได้เตรียมการโดยการเขียนพินัยกรรมบอกลูกให้ทราบรหัสผ่าน เพื่อให้ลูกยังสามารถสื่อสารเรื่องของแม่ภายหลังที่แม่เสียชีวิตแล้ว

จากกรณีศึกษาอาจารย์ลิปดาที่เป็นนักสื่อสารและอยู่ในวิชาชีพดังกล่าว สื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายผ่านพินัยกรรม Living Will เตรียมจัดทำหนังสืองานศพ และเตรียมสื่อสังคมเฟซบุ๊กให้ยังคงสามารถสื่อสารเรื่องของตนเองได้ภายหลังจากที่ชีวิตสิ้นสุดลง

แหล่งอ้างอิง

กรมศิลปากร (2561). 150 ปีแห่งการสวรรคตพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลพระจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัว พุทธศักราช 2561. พิมพ์ครั้งที่ 1 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนครศรี.

- กาญจนา แก้วเทพ (2557). ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์และคณะ (2550). *วัฒนธรรม ความตาย และวาระสุดท้ายของชีวิต คู่มือเรียนรู้มิติสังคมของการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย*. สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ (สวสส.).
- ชาย โพธิ์ตาและคณะ (2559). ตายดีวิถีที่เลือกได้ ใน *สุขภาพคนไทย 2559* นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พระไพศาล วิสาโล (2556). เหนือความตาย จากวิกฤตสู่โอกาส. พิมพ์ครั้งที่ 7 กรุงเทพฯ : เครือข่ายพุทธิกา.
- พระสุธีรัตนบัณฑิตและคณะ (2561). รายงานฉบับสมบูรณ์ การเสริมสร้างองค์ความรู้และแนวปฏิบัติด้านการตายดีตาม แนวพระพุทธานุศาสน์. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.).
- สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (2552). เตรียมตัวตายอย่างมีสติ ฉบับขยายความและเพิ่มเติม กรุงเทพฯ : ศูนย์ไทยธิเบต
- สันต์ หัตถิรัตน์ (2559). *วาระสุดท้ายที่งดงาม*. พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมอบ้าน
- สรายุทธ ยะกร (2555). *สังคมวิทยาแห่งความตาย*. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช นนทบุรี.
- แสง บุญเฉลิมวิภาส (2557). *ปลายทางชีวิต...ขอลิขิตการรักษา*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สายธาร.
- เอกภพ สิทธิวรรณธนะ (2556). *มิติทางวัฒนธรรมของความตายในโรงพยาบาลสมัยใหม่ : การศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณนาในโรงพยาบาลแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์การแพทย์และสาธารณสุข บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- Kastenbaum, Robert J. (2004). *Death, Society, and Human Experience*, 8th edition. Pearson Education.
- Long, Susan Orpett (2004). Cultural scripts for a good death in Japan and the United States : similarities and differences. *Social Science and Medicine*, 58(2004), 913-928.
- Meier, Emily et al (2016). *Defining a Good Death (Successful Dying) : Literature Review and a Call for Research and Public Dialogue*. American Association for Geriatric psychiatry. Published by Elsevier Inc.
- Proulx, Kathryn and Jacelon, Cynthia (2004). Dying with dignity : The good patient versus the good death. *American Journal of Hospice & Palliative Medicine*, 21(2), March-April 2004, 116-120.

สืบค้นจากอินเทอร์เน็ต

บทสัมภาษณ์ ผศ.พญ.สายพิน หัตถิรัตน์ The Final Farewell คู่มือเตรียมตัวตายฉบับออนไลน์ เพื่อความสุขครั้งสุดท้ายก่อนจากลา <https://adaybulletin.com/feature-final-farewell/14158> วันที่ 9 เมษายน 2562

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. เอกสารประกอบการสัมมนา พร้อมรับสังคมสูงวัย: วางระบบดูแลผู้ป่วยระยะยาว กับ ทางเลือกระยะท้ายของชีวิต 20 กันยายน 2559 <https://tdri.or.th/2016/09/health-at-home/> สืบค้นเมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2562

สำนักงานเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ข้อมูลจำนวนประชากรไทยที่ตายตามสาเหตุสำคัญ ระหว่าง พ.ศ. 2550-2560 http://social.nesdb.go.th/SocialStat/StatLineChart_Final. สืบค้นเมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2562

สัมภาษณ์

คุณลิปดา จันทศักดิ์ วันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2562